

nálam még darabjaiban sintsen meg. Ürességem esvén, jobban kidolgoznám azon hasznos tárgyat s idővel kiadnám a Minervában. Ajánlom magamat Nagyságodnak tapasztalt legbetesebb szívességébe, és igaz szívbeli tisztelettel szünet nélkül vagyok
a Méltóságos Urnak

Pesten, Jun. 18^{dikán} 1800.

A ketskeméti Utszában a 408^{dik} szám alatt.

alázatos Szolgája
Takáts József

ENYEDI SÁNDOR

Egy Jókai kézirat-töredék a Bibliotheca Bodmerianában. Magyarországon a külföldi hungarica-kutatás, „hungarica-kéziratok feltárása és számbavétele” még talán soha olyan komoly rangot nem ért el kuturális közéletünkben, mint napjainkban. Jelen sorok írója nincs abban a helyzetben, hogy szervezetten is részt vehetne ilyenfajta munkában.

Igy annál nagyobb örömet jelentett, hogy egészen más irányú kutató munka végzése kapcsán a véletlen szerencse segítségével külföldön a magyar irodalom nagyjaitól származó autográf kéziratokra bukkantam, olyanokra, amelyeknek jelenlegi lelőhelye itthon „ismeretlen”. Az egyik Ady egy verskézírata (erről ld. *Élet és Irodalom*, XXXIII. évf. 21. sz. 1989. május 26.), a másik Jókaitól származó két kéziratoldal. Irodalmunk e két kiemelkedő személyiségének nevére a Cologny-Genève-beli Fondation Martin Bodmer kézirat-katalógusának tanulmányozása során találtam rá.

Egy Jókai regény kézirat-töredékének azonosítása — hacsak véletlenül nem a legismertebbek valamelyikéből származik, s ráadásul annak is nem valamelyik ismertebb szöveghelye — annak számára, aki történetesen nem Jókai-kutató, nem feltétlenül egyszerű feladat. A svájci Bibliotheca Bodmerianában a szöveg — érthetően — azonosítatlan (s a helyszínen emlékeztetőből magam sem tudtam a szöveghelyet meghatározni).

Az azonosítást — minthogy a kézirat fénymásolatát magammal hoztam — itthon már könnyűszerrel elvégeztem: a *Szeretve mind a verpadig* című regényből találtam meg Genfben két oldalnyi szövegrészt, s hívom fel rá ezúton a magyar irodalomtörténeti, s egyben a hungarica-dokumentáció figyelmét is.

Teszem ezt annál is inkább, s annál is nagyobb örömmel, minthogy a Jókai kritikai kiadás (Akadémiai K., 1965.) az alábbiakkal kezdi e regény kommentárjában a Kiadások, fordítások c. fejezetét (ld. 359. l.): „Az eddigi kutatások szerint a regénynek csak egy lapnyi kéziratáról tudunk, mely a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokában van. A töredék az első fejezetből való és a ... mondatig tartalmazza a regény szövegét. A regény kézírata 1925-ben még hiánytalanul megvolt. ...”

Természetesen egy többszáz oldalas regény kéziratának meglévő egy lapjához fellelni még újabb két oldalnyi töredéket, nem igazán megrendítően nagy irodalomtörténeti esemény. Mégis, már az első összehasonlítás is a most megtalált kéziratoldalak és a különböző kiadások között — még ha nem egy kifejezetten Jókai specialista tárgyismeretén alapul is — lehetőséget nyújt egy-két csekély filológiai észrevételre.

A szóbanforgó két oldal a regény XX., Az Isten békéje című fejezetének legeleje; utolsó mondata: „Én csak jótállok a magam leányáról, de hát kegyelmedről ki kezeskedik, hogy nem lett pápistává?!” A * jelölés Jókai saját, e kifejezéshez kapcsolódó, lábjegyzetben közölt magyarázatára utal, amellyel a második kéziratoldal zárul.

A fent említett JKK e két oldalnyi szövegből — eltekintve a modern helyesírás használatától, amelyet külön-külön egyedi megjelölés nélkül természetesen következetesen alkalmaz — apparátusában csak egy szövegváltozatot említ, mégpedig a NK-hoz (Jókai Mór összes művei. 67—68. köt. 1897.) képest.

E szövegeeltérés a JKK-ban a 217. 1. 2. sorában a „De hát kitől tudta ezt meg?” mondatban a „tudta” forma választása a NK-ban szereplő „tudtat” változattal szemben, amelyet a JKK apparátusa egyszerűen sajtóhibának minősít. A JKK igei-forma választása nem illik bele a kontextusba: e szövegrészben ugyanis a hosszú kényszerű távollét után egymás társaságát újra élvezhető Ocskay László és hitvese beszélget egymással, véges-végig kizárólag *tegez*ő formában, második személyben. A helyes szövegkorrekció tehát a JKK szövegében „tudtat” forma lett volna a NK „sajtóhibáját” javítandó. Mint ahogyan a most kézbe került eredeti kéziratban is természetesen minden kétséget kizáróan „tudtat” forma

szerepel. Így ennek birtokában és ismeretében a JKK keretében a mű esetleges következő kiadásába a szövegű formát volna indokolt átvinni a kéziratból. S akkor már csak másodrendű kérdés annak latolgatása az apparátusban, hogy a NK „*tudtat*” változata sajtóiba-e, vagy már az eredeti, első nyomtatott kiadásban is így szerepel — mint hibás olvasat. (Ez egyébként megállapítható a *Hon* című napilap 1881. december 4-i 333. számának reggeli kiadásából, amely lapban — mint a JKK is leírja — e mű először folytatásokban megjelent.)

A kézirat tanulmányozása ennél lényegesen furcsább, értelmetlen szövegrész megfelelő korrigálását is lehetővé teszi. Ez az a bizonyos, a szövegben *-gal jelölt, Jókai-féle saját lábjegyzet, amelynek teljes szövege mind a NK-ban, mind a JKK-ban egymással megegyezően az alábbi: „* Ez a kifejezés abban az időben általános volt. II. Ferdinánd szava volt ez, „ich will euch schon katholisch machen”, s innen maradt ez fenn példabeszédül mind Ausztriában mind Magyarországon: egyértelmű minden megsértéssel, elszerezéssel, balesettel; úgy hogy még a levesbe esett légynek a kázuásával is ezt tették”. Ugyan mit tettek? Ha figyelmesen olvassuk a szöveget, meglehetősen értelmetlennek tűnik a befejezése. Ezzel szemben a kéziratból a kifogástalanul értelmes eredeti szöveget ismerhetjük meg: „... úgy, hogy még a levesbe esett légynek a casusára is ezt használták”.

Tudom, hogy a fenti szerény megfigyelések csupán apróságok, de talán mégsem pusztán mikrofilológiai fontoskodások, hiszen létező Jókai kritikai kiadásunknak műfajánál fogva rendeltetése, hogy az ilyenfajta apróságokra kitérjen. S talán annak, hogy e két kéziratoldal — legalább fénymásolatban — haza került, valamicske jelentősége, éppen a fentiek alapján van

Egyébként maga a kézirat több helyen tartalmaz ceruzával, valamint tintával írt javításokat, módosításokat és betoldásokat, az írás alapján feltehetően Jókaitól. Annak esetleges kiderítése, hogy ezek mikor kerültek a kéziratba, már szorosabban a Jókai kutatásra tartozó filológiai feladat, ha egyáltalán van jelentősége. Bizonyára Jókai munkamódszerének ismeretében rejlik a magyarázat. Mindenesetre ezekkel a korrekciókkal együtt tekinthető a szöveg letisztázottnak, „nyomdakésznek”: az 1897-ben megjelent nemzeti díszkiadás is a javított szövegváltozatot tartalmazza, s természetesen a JKK is.

WIMMER ÉVA

József Attila olvasmányaihoz. Bóka László így emlékezett: „Egyszer Lesznai Anna szép kis antológiáját vette ki kezemből. Gróf Balassát (nem báró Balassit) idézte ki belőle:

Élj örökké drága virág,
S pólusnál fényesebb csillag,
Rozmaring-ág,
Szerelmes láng!”¹

Lesznai Anna a Kedves Olvasóhoz írt előszavában azt írja ugyan, hogy „... kedvenceimet gyűjtöttem össze ebbe a kis kötetbe...”,² de előbb Szántó Judit,³ majd maga Lesznai Anna⁴ arra emlékezett, hogy az összeállítás munkájában részt vett József Attila is. Valószínűnek tarthatjuk, hogy nem a kalsszikusok (Petőfi, Ady stb.) verseinek kiválasztásában segédkezett, hanem a régi magyar irodalom

¹ BÓKA László: *József Attila*. Esszé és vallomás. Bp. 1975. 84.

² LESZNAI Anna: *Virágos szerelem. Magyar szerelmes versek*. Összeállította és színes rajzokkal ellátta — Bp. 1932. — Vö. TASI József: *József Attila könyvtára*. ItK 1976. 393.

³ „Egyszer Lesznai Anna azzal fordult Attilához, hogy egy könyvet szeretne összeállítani, a szerelmi költészet gyöngyeit, és ebben mint munkatársat foglalkoztatná Attilát.” (SZÁNTÓ Judit: *Napló és visszaemlékezés*. S.a.rend. MURÁNYI Gábor. Bp. 1986. 147.)

⁴ „Egy szerelmes antológiát állítottam akkor össze. ... Kértem: »Ha olyan kedves volnál és segítenél nekem szerelmes verseket találni, mert te jobban ösmered az irodalmat, mint én. Te tanultabb irodalmár vagy.« Hozott is egy csomó verset. Segített rendszerezni, másolni.” (VEZÉR Erzsébet: *Lesznai Anna élete*. Bp. 1979. 121.)